

Jaana Semeri

Freelancer-toimittaja ja tietokirjailija

Kulttuuritorstaista Kulttuuricocktailiin – erään kokemusasiantuntijan ajatuksia Yleisradion kulttuuriohjelmista

Katselin viime marraskuussa TV1:ssä lähetettyä, kaikkien aikojen toista Kulttuuri-gaalaa. Mietin lähetyksen muotoa, tempoa ja ilmettä. Koetin hahmottaa täyteläisen lähetyksen kokonaisuutta ja ymmärtää, millä perusteella esitellyistä kulttuuriasioista joitakin palkittiin. Mietin, että aika kauas on tultu niistä vuosista, jolloin itse olin vastaavia gaaloja tekemässä. Toisaalta ei niin kauas: samaa intoa ja löytämisen iloa aistin meiningissä ruudun takana, samaa vimmaa esitellä kaikkea.

Tässä artikkelissa pohdin sitä, mikä tuntuu muuttuneen Ylen suhteessa kulttuuri-ohjelmiin, ja miten tämä muutos vaikuttaa niiden määrään ja tekemiseen. Näkökulma artikkelissa on entisen tekijän ja sittemmin katsojan. Muutamat entiset ja nykyiset yläläiset ovat ystävällisesti antaneet omat kommenttinsa aiheesta käyttööni.

Miksi juuri minä kirjoitan tätä? Olen vuosien varrella paljon miettinyt asiaa ja keskustellut sen tiimoilta yläläisten kanssa. Sitten ilmeni mahdollisuus osallistua *Lähikuva*-lehden Yle-teemanumeroon. Artikkelin aikajänne on vajaat 30 vuotta ja fokus television kulttuuriohjelmissa ja Pasilassa, jossa sijaitsi taloon tullessani TV1:n kulttuuritoimitus. Silloin kuten nytkin, uutisten kulttuurijutut tehtiin uutisten alaisuudessa työskentelevien toimittajien voimin. Käsitettä ”Yleisradion kulttuuriohjelmat” pohdiskelen vuosien 1995 ja nykyhetken välillä. Syy on yksinkertainen. Aloitan sieltä, mistä minun ja Yle Kulttuurin yhteinen taival alkoi, tammikuusta 1995. Tein silloin ensimmäisen inserttini eli juttuni televisioon, TV1:n uuden kokonaisuuden, Kulttuuritorstain ajankohtaisohjelma *Valopilkkuun*.

Kulttuuritorstai (1995–2003) koostui viikoittaisesta *Valopilkusta*, erilaisista kulttuurin erikoisohjelmista sekä kansainvälisistä ja kotimaisista, usein omatuotantoisista kulttuuridokumenteista. Vuosituhannen vaihteessa matkustettiin Tukholmaa, Pietaria ja Baltiaa myöten tekemässä teemalähetyksiä. Tuolloin, 1990-luvun loppupuolella, Yle esitteli televisiossa kulttuurisia tuotoksia ja tapahtumia, ei niinkään keskustellut niistä kuten nykyään. Tai kyllä keskustelikin, esimerkkinä TV1:ssä lähetetyt *Kaken pesula* (1997–2001) ja myöhemmin *Voimala* (2003–2012), talon ulkopuolisin, asiantuntevin freelancervoimin toteutetut tarjonnan lisät. Lisäksi jako korkeakulttuuriin ja populaariin oli vielä aika selvä, ja oli tarvetta tuoda kulttuuriseen keskusteluun uusia virtauksia ja kokonaisia taiteenaloja. *Valopilkku*-ohjelma jopa palkitsi vuosittain toimituksen valitseman asiantuntijaraadin avustuksella taiteentekijöitä ja tekoja.

Nykyinen RTTL:n puheenjohtaja Jani Tanskanen, joka on työskennellyt Ylessä radion kulttuurin toimittajana vuodesta 2015 teki tästä paradigman muutoksesta hauskan havainnon:

Nuoremman sukupolven kulttuuritoimittajana olen pannut merkille, että vähän vanhemmilla toimittajilla ja johdon edustajilla on usein kova tarve puolustella sitä

näkemyistä, että myös populaarikulttuuri on kulttuuria. Tällaiset puolustuspuheet tuntuvat vähän vanhanaikaisilta, sillä nykyään harvempi väittää toista. Ymmärrän kuitenkin taustalla vaikuttavat tekijät: vielä joitain vuosikymmeniä sitten populaarikulttuurin hahmottaminen kulttuuriksi oli kapinallisempaa.

Radioon on aina mahtunut enemmän kaikkea kuin televisioon, myös kulttuuria. Pekka Laine, radion musiikkitoimittaja ja sittemmin sellaisten television kulttuuriohjelmasarjojen kuten *Rock-Suomi* (2010), *Iskelmä-Suomi* (2013) ja *Klassinen Suomi* (2016) käsikirjoittaja, kertoo tuntemuksistaan radion puolella:

Kun minusta tuli lojaali ja väriä tunnustava yleläinen musiikkitoimittaja 1990-luvulla, minulle läheisin ohjelmatyyppejä eli perinteinen toimitettu musiikkiohjelma oli itsestäänselvyys. Me musiikkijournalismin vahvasti ja vähän tosikkomaisesti kallistuneet olimme silloinkin oma ryhmämme. Pelikentällä oli kuitenkin tilaa pelata. Tarjonta oli runsasta ja laadultaan kirjavaa. Pahimmillaan homeiset ja parhaimmillaan säkenöivät ohjelmat muodostivat musiikin lajityyppien ja toimittajapersoonallisuuden freskomaisen hässäkän, jota nyt on mahdoton hahmottaa. Rakennelma oli rönsyineen inspiroiva ja samalla kauhua herättävä, jos toimintakulttuuria mietti tapana kohdata kroonisten muutosten kanssa kramppaileva maailma. Jatkuvuus tuntui hyvältä. Tunsin olevani osa radiokulttuurin jatkumoa, omieni ympäröimänä. Esikuvat, legendat ja karmaisevat varoittavat esimerkit löytyivät samoilta käytäviltä.

Laine kirjoittaa jatkuvuudesta ja esikuvista. Ja ”omien” merkityksestä. Minulle tärkeintä Ylessä viime vuosisadan viimeisinä vuosina ja tämän nykyisen ensimmäisinä, oli vapaus. Me *Valopilkussa* ja Kulttuuritorstaissa saimme tehdä juttuja juuri

Kuva 1. *Kaken pesula* (1997–2001) oli Yle TV1:n keskusteluohjelma, jonka juontajina ja tuottajina toimivat Marketta Mattila (kuvassa oik.) ja Raisa Rauhamaa. Pesulan isäntää Kakea esitti ohjelmassa Jarkko Tiainen. Lähde: Yle.

sellaisista aiheista ja juuri siten kuin osasimme. Pääasia oli se, miten asiat esiteltiin katsojille. Suuntaviivat luotiin toimituksessa eli tilauksen motiivi pysyi kirkkaana, kun tilaaja eli tuottaja ja toimitussihteeri olivat tuttuja.

Seuraava merkittävä vuosi puheena olevana aikakautena Ylen television kulttuurissa oli vuosi 2001, jolloin uusi oppimisen ja kulttuurin oma kanava, Yle Teema perustettiin. Alkuvuosina sitä ei tosin nähnyt eikä katsonut juuri kukaan, sillä elimme vielä analogista aikaa ja Teema oli digikanava. Digiboksit ilmestyivät hitaasti koteihin ja minäkin asuin tuolloin paikkakunnalla, jossa ei alkuun edes voinut seurata digilähetyksiä.

Teeman syntyyn liittyi iso muutos TV1:n ja kulttuuriohjelmien suhteessa. Kulttuuritorstain konsepti purettiin vuonna 2003. Samalla lopetettiin *Valopilkku*. Kulttuurin viikoittaiset ajankohtaisohjelmat jatkuivat kyllä TV1:ssä vielä 2000-luvulla, mutta toisenlaisina. Tehtiin taiteentekijöitä esittelevää reportaasia ja sen jälkeen kulttuuri-ilmiöitä käsittelevää keskusteluohjelmaa ja viimeksi jälleen reportaasiohjelmaa, mutta juontajavetoisesti. Kulttuuritorstaita tuottanut Marjaana Mykkänen kehitti useita taiteentekijöitä esitteleviä sarjoja, esimerkkinä *Ammatti: kirjailija* (1999–2019).

Yhtiössä tehtiin samalla yksi sen lukuisista organisaatiouudistuksista ja otettiin laajemmin käyttöön tilaaja–tuottaja-malli: kunkin kanavan tilaajat vastasivat kanavan ohjelmista, kanavan johtaja sen hallinnosta, linjauksesta sekä brändistä ja tuottajat ohjelmien tekoprosesseista. 2010-luvun alussa tilaajat siirtyivät kanavilta tilaamaan kaikille kanaville eli kulttuurille tuli yksi, oma tilaaja. Nyttemmin ohjelmien tuotantoon päätyminen järjestelmä on taas muuttunut.

Tuottajia koulutettiin tässä yhteydessä lisää, ja minä sain myöhemmin tuottaa reportaaseja, kulttuuridokumentteja ja kirjaohjelmasarjaa *10 kirjaa* (2007–2009; toisin

Kuva 2. Ajankohtaismakasiini *Valopilkku* oli Ylen Kulttuuritorstain keskeisohjelmistoa. Ohjelmaa juonsi vuodesta 2001 Minna Joenniemi. Lähde: Yle.

voimin 2011–2013). Viimeiset vakituiset vuoteni Ylessä (2008–2010) osallistuin ahkerasti myös eräänlaiseen lähilukuun perustuvaan ohjelmakehittelyyn. Käytössä oli yleisötutkimusmetodeja, joiden avulla tulkittiin katsomisen ja kuuntelun motiiveja ihmisten kokemuksiin, ei pelkän sukupuolen, iän tai koulutuksen perusteella, ja kehitettiin ohjelmaideoita tämä mielessä pitäen. 2000-luvun alun jälkeen ohjelmista ei enää päätetty toimituksissa, vaan ideoita esiteltiin eli pitsattiin yhtiön eri osastojen erityyppisten päättäjien muodostamille raadeille, joiden käsitys oleellisesta kulttuurista saattoi poiketa tekijöiden ajatuksista paljonkin. Välillä tuntui, että vaan kehiteltiin ja kehiteltiin eikä oikein mikään päätynyt tuotantoon. Lopulta kehittelemäni ulos talosta, freelanceriksi.

2000-luvun uudet tuulet

Minna Joenniemi tuli TV1:n kulttuuriin toimittajaksi ja juontajaksi vuonna 2001. Hänen puheenvuorostaan huokuu ajatus vuosituhannen alusta uusiutumisen ja havahtumisen aikana, jolloin haettiin yhteyttä pirstaloitumassa olevaan kulttuuri-ohjelmien yleisöön. Joenniemi pohtii ajankohdan ilmapiiriä:

Kun tulin taloon 2000-luvun alussa, elettiin taiteistumisen aikaa eli uusia kulttuurin lajeja määriteltiin taiteeksi: katutaide, pelitaide ja vaikkapa kokkaus taiteena. Ja sitten tuli netti ja kansainvälinen kilpailu ihmisten ajasta. Samalla kulttuuriaiheet ikään kuin vuosivat kaikkiin ohjelmiin. Kulttuuripersoonat kiinnostivat ja heidän elämäkokemuksensa kelpasi eri kanaville erilaisiin talk show- ja lifestyle-ohjelmiin.

Enää ei oltu kiinnostuneita kulttuurista *an sich*, oltiin kiinnostuneita omilta tuntuvista kulttuurisista ilmiöistä. ”Minulle vuosituhannen alku oli uusien avauksien ja osallistamisen aikaa”, jatkaa Joenniemi.

Kokeilimme *Valopilkku*-ohjelmassa vuonna 2002 *Runoraatia* ja todettiin, että tätä jatketaan. Vuonna 2003 pääsin Kabuliin juontamaan omatuotantoista ohjelmaa taiteilijoiden tehtävästä Afganistanin jälleenrakennustyössä. Se on merkittävintä televisiota, jota olen saanut olla tekemässä. *Runoraadin* lisäksi kehitimme mm. *Kulttuurikunto*-ohjelman ja sen oheen valtakunnallisen kampanjan.

Rakenteelliset muutokset yhtiötasolla olivat 2000-luvun alussa suuria. Toimitukset lakkautettiin emmekä enää olleet osa TV1:tä vaan eri kanavia palveleva Kulttuurin osaamiskeskus, kun television ja radion kulttuuriohjelmat lyötiin yhteen. Osaamiskeskus siis tuotti ohjelmia TV1:een, Teemalle ja eri radiokanaville. Hyvä esimerkki tämän uudistuksen eduista olivat monet Pekka Laineen kaltaiset ”radiolaiset”, joiden taidot saatiin näin myös televisioilmaisun käyttöön.

Vuonna 2005 Ylen toimitusjohtajaksi valittiin Mikael Jungner, joka tuli taloon ylelläisittäin uudesta maailmasta, it-puolelta. Ylen kulttuuriohjelmien päällikkönä vuoteen 2010 toiminut Airi Vilhunen aloitti osaamiskeskuksen pomona samana vuonna. Hän muistelee muutosta, joka hänen aikanaan tapahtui:

Kulttuuriin sisältyivät vuodesta 2005 lähtien myös tiede- ja opetusohjelmat. Tilausrahat olivat siihen aikaan kanavilla, eli Yle Kulttuurissa ei päätetty, mitä ohjelmaehdotuksia toteutetaan, sen päättivät kanavat ja siellä tilaajat. Oma sydän sykki varsinaisille kulttuuriohjelmille, ja vanhojen muistikirjojen sivuilta löydän ideoita pursuavan toimituksen ja intoa puhkuvan päällikön, joka pystyi kertomaan hyvät ja huonot uutiset samalla lauseella: Kaikki ehdotukset menivät läpi. Resurssien ääriarvoja kolkuteltiin.

Mutta vähitellen televisiokulttuurin tilaukset muuttuivat. Minä työskentelin tiiviisti omien projektieni parissa, kuten muutkin tuottajat, enkä huomannut hälyttyä muutoksesta. ”Paradoksaalisesti kulttuurikanava Teeman synty merkitsi kotimaisen kulttuuriohjelmiston vähenemistä Ylen televisiokanavilla”, muistelee Vilhunen. ”Syntyi upea kulttuurikanava, kiitos ulkomaisen ohjelmiston, mutta kulttuuriohjelmiin aikaisemmin Yle TV1:llä käytetyt resurssit eivät siirtyneet tehtävän mukana Teemalle. Eikä suuri osa kulttuuriohjelmien katsojistakaan.”

Teema oli jotenkin mahdollottoman tehtävän edessä. Sillä ei ollut omia toimittajia eikä paljon rahaakaan, mutta silti sen olisi pitänyt vastata muuttuvassa mediaympäristössä ja maailmassa television kulttuuriohjelmistosta. Yhtiössä kyllä vannottiin Ylen sivistys- ja kulttuuritehtävän nimeen ja painotettiin sen merkitystä. Vilhunen muistaa, että laadittiin ehtimiseen muistioita ja strategioita ja haettiin, Vilhusen sanoin ”tahtoa ja tekoja”. Ja muistutettiin mieliin ”ettei uusia yleisöjä hakiessa saa unohtaa uskollisinta kulttuuriyleisöä, jota ei tyydytä yleisfaktaksi liudentuva ja asiaohjelmiin integroituva kulttuurisisältö”. Mutta, kuten Vilhunen toteaa:

Tahto ja teot eivät kohdanneet. Kanaville määritellyissä tavoitteissa oli nimenomaan uuden ja nuoren yleisön tavoittaminen. Pienen kulttuurikanavan rahat riittivät vain niihin kotimaisiin ohjelmiin, joilla oli varmuus uusinnosta monen vuoden ajalle. Uusia yleisöjä tavoiteltaessa ja verkkoon panostettaessa Teema ja kulttuuri jäivät kakkoseksi. Puuttui keskitetty valta ja raha johtaa kulttuuriohjelmistoa kokonaisuutena ja yhdistää strategioiden tavoitteet toteutuneiksi tilauksiksi.

Niinpä, sitä mukaa kun kulttuurikäsitys on Ylessä laajentunut, perinteinen kulttuuriohjelmisto on pienentynyt. Kirjallisuusohjelman puuttuminen televisiosta on Airi Vilhusen mielestä ollut tästä räikein esimerkki. ”Vain klassisessa musiikissa kehitys televisiossa on ollut päinvastainen. Tahto ja teot ovat kohdanneet, ja RSO:n lähes viikoittaiset suorat ja viivästetyt konserttilähetykset ovat upea palvelu musiikista kiinnostuneille”, hän toteaa.

Teema kyllä kehittyi näinä vuosina kanavana. Katsojamäärät pysyivät pieninä, mutta brändimittauksissa Teema nousi kokoaan suuremmaksi luoden yhteyttä katsojiinsa silloisen uuden alustan, sosiaalisen median kautta. Teema tilasi kulttuuriohjelmiä paitsi talosta myös talon ulkopuolelta – yhteistuotantoina myös ulkomailta. Yksi isoista alkuvuosien omatuotantoisista satsauksista oli osaamiskeskukseksi tilattu *Kirjamaa*-sarja (2007–2009). Ylen omien kulttuuritoimittajien rooli kanavan ohjelmiston teossa jäi kuitenkin pieneksi. Tämä nostatti turhaumaa tekijöiden keskuudessa, sillä TV1:ssä katsottiin, että kulttuuri on Teeman kakkupala ja Teemalla taas ei ollut resursseja tilata tarpeeksi ohjelmia.

Minna Joenniemi muistelee seuraavaa murroskohtaa, 2010-luvun puoliväliä, jolloin olin itse jo siirtynyt freelanceriksi:

Sitten alkoi verkon aika. Valtion virastot siirtyivät 2010-luvun puolivälissä verkkoon, ja siitä tuli pääjulkaisualusta myös isoissa mediataloissa kuten Yle ja *Helsingin Sanomat*. Kollegat olivat tehneet seitsemän vuotta huumoripitoista kulttuurin ajan-kohtaisohjelma *Stradaa* TV1:n perjantai-iltaan, *prime timeen*. Vuonna 2015 ne resurssit siirrettiin *Kulttuuricocktailiin*, jonka tavoitteena oli löytää tavat tehdä videota, audiota ja artikkeleita verkko edellä.

”Kulttuuriohjelmien tekijöille netti ja Areena olivat ja ovat vakava paikka”, jatkaa Joenniemi. ”Katsoja/kuulijaluvut näyttävät niin pieniltä, kun niitä verrataan perinteisten kanavien broadcast-lähetysten vastaaviin.” Joenniemi kyllä ymmärtää netin käyttäjää, katsojan ”sormeaa”, joka valitsee usein vaikkapa draaman ajankohtaisen kulttuuriohjelman sijaan – kuten hänkin välillä tekee. Aina ei jaksa informoitua tai sivistyä.

Kuva 3. *Kulttuuricoctailin* juontajat Hannamari Hoikkala ja Tuukka Pasanen ohjelman lavasteissa. Lähde: Ilmari Fabritius / Yle.

Analytiikka, jolla tutkittiin ohjelmien ja katsoja-/kuulijakokemuksien kohtaamista, tuli tässä vaiheessa vahvasti Yleen, myös kulttuuriohjelmiin ja Yle Areenaan. Tämän seurauksena alkoi Ylessä aika, ”jolloin meille kulttuurissa todettiin, että sanaa kulttuuri ei kannata käyttää esimerkiksi ohjelman otsikossa”, toteaa Joenniemi. ”Siirryimme tekemään ’piilokulttuuriohjelmia’. Ihan kunnan panostuksella synnytettiin esimerkiksi kaksikielinen *Egenland* (2018–2021), joka on oikeastaan kulttuurimatkailuohjelma, jossa kansalaiset itse ehdottivat esiteltäviä kohteita.”

2010-luvun alkupuolella Teemalla meni vielä hyvin. Se tunnettiin esimerkiksi eri teemojen ympärille rakennetusta *Teemalauantaista* sekä marraskuisesta Teeman elokuvafestivaalista, molempien tuottajana Kati Sinisalo. Minäkin mielsin Teeman lähinnä elokuvaohjelmiston kautta. Vuonna 2017 Teeman ja ruotsinkielisen *Femin* ohjelmisto siirrettiin yhteiselle kanavalle. Samoihin aikoihin alkoi iso katsomistottumusten muutos. Minä osana perinteisempää katsojakuntaa aloin siirtyä yhä enemmän Yle Areenan käyttäjäksi. Toisin sanoen ohjelmia katsottiin Areenasta miettimättä sen suuremmin, miltä kanavalta ne ”tulivat”. Käsitys Teeman ohjelmiston kokonaisuudesta hapertui, varsinkin kun kulttuuriohjelmia ei elokuvia ja dokumentteja lukuun ottamatta juuri löydy nostoina Yle Areenan etusivulta.

Toisaalta kulttuuri on palannut TV1:een. *Kulttuuricoctail Live* aloitti siellä vuonna 2021 ja tänä vuonna sen ohessa nähdään Anna Tuluston vetämä *Kulttuuricoctail Kirjat*. On ilmeisesti ymmärretty, että ohjelmapaikka broadcast-kanavalla on tunnettuuden vuoksi sittenkin välttämätön, ainakin vielä nyt, kun broadcast-kanavilta katsotaan yleisesti edes tapahtumia tai ajankohtaista.

Paradigman muutos

Miltä Ylen kulttuuriohjelmisto sitten on näyttänyt, kun sitä on viime vuodet lähinnä katsellut, ollut vain satunnaisesti tekemässä? Mielikuva Ylestä on ollut ja on edelleen sivistynyt ja luotettava, sellainen vähän isällinen ja äidillinen, joka irrottelee kyllä

tarvittaessa, johtoa ja RSO:ta myöten, kuten esimerkiksi Käärijän matkassa. Toisaalta Yle on joskus vähän sellainen *Pitääkö olla huolissaan?* -ohjelma eli aina asiallisen uutistenlukijan otsaryppy, kun meno on yltyneet vallan villiksi. Ylen ohjelmia ovat *Linnan juhlat*, lähetykset olympialaisista ja Radion sinfoniaorkesterin konsertit, mutta myös *Euroviisut*. Yle taltioi Esa Leskisen poliittisen draaman *Neljäs tie* ja esitti tuoreeltaan taltion Kaija Saariahon oopperasta *Innocence*; Yle näyttää klassisia elokuvia, ajankohtaisia dokumentteja ja opettaa tv-sarjojen avulla kulttuuria ja kieliä – mistä kaikesta kiitos, totta kai!

Kaikkea osataan ja viitsitään, tyylikkäästi ja laadukkaasti. Ja jos jossain on kriisi, avaan aina Ylen kanavan. Mutta normiaikoina, joita niitäkin on, syntyy välillä mielikuva, että kulttuurin suhteen ollaan vähän takamatkalla. Kun ennen oli tehtävä töitä, jotta sen hetken nuori ja populaari kulttuuri nousisivat korkean ja perinteisen rinnalle, on tilalle muodostunut uudenlaisia rajoja. Keskiluokkaisen, kantasuomalaisen todellisuuden haastaminen on onnistunut vasta viime vuosina, esimerkkinä sukupuoli- ja kulttuurinen monimuotoisuus omatuotantoisissa dokumenteissa tai UMK:ssa. Tai nuorten lähestyminen nuorten äänellä ja ehdoilla nettisarjojen *Dragonslayer666* tapaan. Kulttuuriohjelmissa käyminen kohti omia epämukavuusalueita on vielä kesken: esimerkiksi maahan eri syistä muuttaneiden kulttuuria ei ole liikaa lähestytty.

Toisaalta netti toimii hyvänä alustana eri yksiköiden kulttuuritoimittajien asiantunteville artikkeleille erityyppisistä aiheista. Ja onhan viime aikoina nähty sellaisia avauksia kuin ohjelmasarjat nimeltä *Suomi on queer*, *All X Panel* tai vaikkapa *Tubettavat konemiehet*. Ehkäpä kyseessä onkin paradigman muutos, kulttuurikäsityksen muutos taidekeskeisestä johonkin laajempaan, johon meidän perinteisten kulttuurialojen kuluttajien ja tekijöiden ei ole niin helppo asettua?

Jokin on todella muuttanutkin. Katselin viime marraskuussa TV1:ssä lähetettyä Kulttuurigaalaa. Erotuksena takavuosien Vuoden Valopilkku -gaaloihin, jotka tehtiin palkintojen valintaa myöten kulttuuritoimituksen voimin, vastuu tämän kokonaisuuden sisällöstä oli osittain talon ulkopuolella eikä kulttuurin toimittajien yhteisöllä. Se, mitä palkittiin, ei ollut Ylen valinta, vain lähetys ja gaalan sisältö oli sen tuottamaa: lähetyksen kulusta ja ylösponosta vastasi Ylen tapahtumayksikkö, joka oli saanut tekijöitä lainaan muun muassa Yle Kulttuurin videotiimistä. Yle oli muuttunut määrittelijästä mahdollistajaksi.

Kun sitä vauhdikasta runsaudensarvea seurasin, tuntui jotenkin siltä, että yhteen puolitoistatuntiseen oli yritetty mahduttaa vähintään kolmen tunnin verran virtauksia ja tekijöitä ja tapahtumia ja teoksia; värejä, materiaaleja, havaintoja, tunnelmia. Kooste palkinnoista ja niiden ohjelmallisista esittelyistä, joiden lomassa tanssittiin ja laulettiin sekä esitettiin inserttejä maakunnista, suorastaan huusi katsojalle, että antakaa ohjelmantekijöille enemmän tilaa näyttää, mitä kaikkea suomalaisessa kulttuurissa tapahtuu. Antakaa toinenkin ilta ja kolmas. Kokonainen ohjelma.

Katsojana tuntuu siltä, että Yleisradion tehtävä kansakunnan kulttuurisena muistina, materiaaliarkistona, josta löytyy myös taidetta, on jäänyt television osalta lähinnä merkittävien mutta harvojen teatteri- ja oopperataltiointien ja joidenkin dokumenttien tai tällaisten gaalojen sisältämien välähdysten varaan. Tällä vuosikymmenellä television ajankohtaiset kulttuuriohjelmat ovat lähinnä puhuneet, eivät tehneet. Toki uutiset tekevät paljon juttuja olennaisesta kulttuurista, mutta ne ovat yleensä läpipuhuttuja eli haastavia uudelleenkäytössä. Pirjo Repo, kuvaussihteeri ja sittemmin apulaistuottaja kulttuuriohjelmissa korostaa taltioimisen tärkeyttä:

Ajankohtaisten tapahtumien ja keskustelun ohella Yle Kulttuurin tärkein tehtävä on tallentaa tuleville sukupolville kunkin ajan ilmiöitä. Erityisen ylpeä olen omalla Yle-urallani työskentelystä 2000-luvun *Runoraati*-sarjassa. Toimivan, viihteellisen kulttuuriohjelman keinoin saatiin talteen 10 vuotta suomalaista nykyrunoutta.

Tällaisen työn merkityksen soisi Ylen rahoitusta parhaillaan pohtivan työryhmänkin pitävän mielessä. Kuka muu muka taltioisi organisoidusti kaiken tässä hetkessä joskus vähemmän mutta myöhemmin ehkä mittaamattoman arvokkaan materiaalin arjesta ja juhlasta ja taiteesta?

Algoritmien ehdoilla

Eri ihmisillä on työtehtävästä riippuen oma mielikuvansa kulttuuriohjelmiston kulta-ajasta. Pirjo Revon kulta-aika oli äskettäin, 2010-luvulla:

Ohjelmatarjonta oli runsasta ja uusia kokeiluja suosivaa. Tehtiin kymmeniä kirjailijamuotokuvia ja dokumentteja, oli teemoitettuja iltoja. Sitten, kuin yhdessä yössä, painopiste siirtyi audion ja verkon puolelle. Nuorten tavoittelu ja osallistaminen tuli ykkösteemaksi kaikissa uusissa ohjelma-avauksissa. Minulla ei ole suhdetta someen, joten toivon vilpittömästi, että nuoremman yleisön tavoittaminen on onnistunut! Paukkuja siihen on ainakin laitettu reilusti.

Viimeiset kymmenen vuotta Ylessä on paitsi tavoiteltu nuorempia ”asiakkaita” kuten termi kuuluu, eletty algoritmien ehdoilla. Näin toteavat kaikki tuntemani tekijät. Algoritmit kartoittavat kaikkea toimintaa, myös katselulaitteiden muuttuvaa käyttötarvetta sekä -ympäristöjä, ja aktiivista käyttäjäkuntaa seurataan Ylessä niiden avulla ikäkausittain. Minun aikani tehtiin, mitä itse katsottiin tärkeäksi. Siitä asenteesta oli syytäkin päästä osittain eroon, vaikka se perustui asiantuntemukselle. Siinäpä se: ajatus asiantuntijuudesta on muuttunut näinä vuosina täysin. Kokemusasiantuntijanahan minäkin tätä kirjoitan, en tieteellisistä lähtökohdista.

Se, että arvuutellaan, mitä ajateltu yleisö haluaa eniten, ja yritetään tehdä sellaista, ei sekään johda tyydyttävään lopputulokseen. Miten rakentaa esimerkiksi relevanttia kulttuuriohjelmistoa yllätyksellistä todellisuutta yksinkertaistavien mekaanisten järjestelmien kuten algoritmien pohjalle? Ylessä konseptisuunnittelijana työskentelevä Viivi Berghem katsoo Ylen suhdetta maailmaan, myös kulttuuriin, alustojen käyttäytymisen näkökulmasta. Katse on kriittinen, sillä tilanne on haastava. ”Yle täyttää sata vuotta tekoälyn kaappaamassa todellisuudessa missä algoritmien valta päättää kenen ääni kuuluu ja kenen ei. Miten Ylen arvoille ja (kulttuuri)journalisille käy kasvottomien some-jättiläisten muovaamassa mediaympäristössä?” kysyy Berghem ja jatkaa:

Yle on nyt osallistava ja vuorovaikutteinen – ennen kaikkea henkilökohtaistava. Nyt ja vielä vahvemmin tulevaisuudessa algoritmi rakentaa Yle-tunnuksen omaaville kirjautuneille käyttäjille omia kupliaan. Onko niitä enää mahdollista puhkaista journalistisin perustein vai onko hyvä journalismi nyt vain sitä, mikä ”vetää hyvin”?

Niin, eniten klikattu ei välttämättä ole olennaisinta eikä klikkausten määrä kerro koko totuutta laajan yleisön mieltymyksistä. ”Uutistoimitusten seinillä on ruudut, jotka näyttävät reaaliaikaista dataa eniten klikatuista ja parhaiten jaetuista jutuista. Mutta julkisen palvelun tehtävä on puolustaa demokratiaa ja journalismin moniarvoisuutta!”, innostuu Berghem.

Kulttuuritoimittajien seinillä ei sentään vielä ole kyseisiä ruutuja. ”Kysymys on tietenkin aina ollut siitä, kuka saa puhua ja kuka kysyä, mutta erityisesti nyt ja kulttuurin kohdalla tämä korostuu”, toteaa Minna Joenniemi ja jatkaa:

Vaikka perinteisen kulttuuriohjelman tekeminen on nyt haastavampaa kuin ennen, nykyiset suuret tv-hitit perustuvat silti taiteisiin: *UMK, Elämäni biisi, Vain elämää, Tanssii tähtien*

kanssa. Itse taiteen tekemistä on ruudussa nyt vähemmän, mutta haistan toisenlaisen tuulen puhaltavan. Olemme joukolla työstämässä taidevetoisia avauksia televisioon. Ne eivät vaan ehdi heti vastata nyt virinneeseen, nostalgiankin täyteiseen, tyytymättömyyden huutoon.

Yksi vastaus huutoon onkin jo nähtävissä. Äskettäin julkistettiin Areenaan Ylen kulttuuritoimittaja Tuula Viitaniemen ideoima ja toteuttama sarja *Pohjoismaiset kulttuuriskandaalit*, jossa esitellään taiteen ja yhteiskunnan arvojen törmäyskohtia.

Perinteisten kulttuuriohjelmien määrä televisiossa on kuitenkin tällä vuosituonnilla vähentynyt samalla kun katseluolosuhteet ovat ratkaisevasti muuttuneet. Mutta niin ovat tekijöidenkin olosuhteet ohjelmien tekemiseen. Työyhteisöt, työtavat, alustat, arvot ja asenteet ovat muuttuneet. Lopusta huolehtii organisaatio: iso talo, paljon tahtotiloja myös kulttuurin suhteen eikä kenelläkään veto-oikeutta kokonaissuunnitelmaan. Pitäne silti olla kärsivällinen. Paradigman muutoksen aiheuttaman hämmennyksen selkiytymistä odotellessa Yle Kulttuuri voi varmaan nojata 1960-luvulla televisiossa pyörineen *Tietoiskun* hokemaan, jonka me vanhemmat muistamme hyvin. Siinä kaveri vajoaa heikkoihin jäihin, jolloin urheilijapoika auttaa ystäväänsä ja toteaa: ”Älä hosu. Kyllä sä sieltä selviät.”

Lähteet

Tiedonannot, tekijän hallussa:

Konseptisuunnittelija Viivi Berghem, 31.1.2024.

Kulttuuritoimittaja Minna Joenniemi, 30.1.2024.

Toimittaja-käsikirjoittaja Pekka Laine, 30.1.2024.

Tuotantokoordinaattori Pirjo Repo, 31.1.2024.

Kulttuuritoimittaja Jani Tanskanen, 30.1.2024.

Kulttuurin Osaamiskeskuksen entinen päällikkö, nyt jo eläköitynyt TV1:n ja Teeman ohjelmapäällikkö Airi Vilhunen, 26.1.2024.